

kezi haline gelmiştir. Şehirde yetişen İslâm âlimlerinin bazıları şunlardır: Nadr b. Arabî, Ebû'l-Hasan Mahled b. Yezîd, Ali b. İshâ el-Usturlâbî, Ahmed b. Abdülmelik, Ebû Katâde, Esed b. Furât, Ebû Arûbe, İbn Mâteveyyh, İbn Hamdân (geniş bilgi için bk. Şeşen, *Harran Tarihi*, s. 83-113). Harran, Selçuklular'dan itibaren Hanbelî mezhebinin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Buradan pek çok Hanbelî fakihî ve hadis âlimi çıkmıştır; bunların en önemlisi Takıyyüddin İbn Teymiyye'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 64, s. 397-398; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 249-251, 259, 268; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 29, 157; II, 157, 337-338, 342, 354, 359, 365, 405, 426, 501; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 73, 96, 175, 215, 226, 246; Mes'ûdî, *el-Tenbîh*, s. 79, 105, 122, 127, 130, 161, 325; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 210, 226; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsîm*, s. 54, 60, 137, 141, 142, 145, 149; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 219-223; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 271-273; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, bk. İndeks; İbn Ebû Usaybia, *‘Uyûnü'l-enbâ*, Kahire 1299, I, 116; İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-haîre* (nşr. Yahyâ Abbâre), Dimaşk 1978, III/1, s. 4, 40-45; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 146-147; A. Mez, *Die Stadt Harran biz zum Einfall der Araber*, Strassbourg 1892; Fikret İşıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul 1960, s. 5, 6-11, 12-21, 22-23; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü: 1691-1696*, İstanbul 1963, s. 43, 50, 59; İhsan Abbas, *Şezerât min kütübün mefkûde fi't-târîh*, Beyrut 1988, s. 167-174; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 136-138; Ramazan Şeşen "Harran ve Türk-İslâm Tarihindeki Yeri", *Şanlıurfa ve GAP Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1988, s. 159-167; a.mlf., *Harran Tarihi*, Ankara 1993; Aynur Özfi-rat, *Eski Çağda Harran*, İstanbul 1994; *Harran Üniversitesi'nin Bilimsel Temelleri, Harranlı Bilim Adamları*, Kayseri 1995; D. S. Rice, "Mediaeval Harrân", *Anatolian Studies*, II, London 1952, s. 36-84; T. H. Weir, "Harrân", *IA*, V/1, s. 299-300; G. Fehérvári, "Harrân", *EP* (Fr.) III, 233-237; A. Shapur Shahbazi, "Carrhae", *EI*, V, 9-13.

RAMAZAN ŞEŞEN

HARRAN ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

HARRÂNÎ, Hayât b. Kays

(حياة بن قيس الحراني)

(ö. 581/1185)

Mutasavvîf.

581'de (1185) seksen yaşlarında vefat etmiş olmasına bakılarak VI. (XII.) yüzyılın başında doğduğu söylenebilir. Hakkında bilgi veren kaynakların çoğu adını Ha-

yât b. Kays el-Harrânî (meselâ bk. Câmi, s. 535), bazıları ise Hayât b. Kays b. Recâl (Rehâl) b. Sultân el-Ensârî el-Harrânî (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 182) şeklinde kaydeder. Seyyah İbn Cübeyr, 580 yılı Rebülevvel ayında (Haziran 1184) Harran'daki zâviyesinde ziyaret ettiği şeyhin adını Ebû'l-Berekât Hayyân b. Abdülazîz şeklinde anar ve yaşının seksenin üzerinde olduğunu belirtir (*er-Rihle*, s. 220). Şarkiyatçı D. S. Rice, aslında *er-Rihle*'de şeyhin adının geçmediğini, bu ismin eseri yayımlayan W. Wright tarafından eklendiğini söyler (Şeşen, s. 43). Şeyhin künyesindeki Ensârî nisbesi onun sahâbe soyundan geldiğine inanıldığını gösterir. Dindar bir kişi olduğu kaydedilen babası Kays'ın nerede ikamet ettiği bilinmemektedir. Şeyh Hayât'ın Harran'da eli yalı Hüseyin el-Bevârî'nin sohbetlerinde bulunduğu, namazlarını sürekli olarak cemaatle kıldığı rivayet edilir.

İyi halî ve kerâmetleriyle tanınan Hayât b. Kays'ın (Zehebî, *el-İber*, III, 81), Sultan Nüreddin Zengî ve Selâhaddin-i Eyyûbî tarafından ziyaret edilmiş olması çağındaki şöhretini ve nüfuzunu göstermesi bakımından önemlidir. Sultan Nüreddin'i Haçlılar'la savaşa teşvik etmiş, ona duacı olmuştur. Sultan Selâhaddin de şeyhin kendisi için dua etmesini istemiş, ancak onun Musul üzerine yürümesi yönündeki tavsiyesini dinlemediğinden düzenlediği sefer sonuçsuz kalmıştır (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 182; İbnü'l-İmâd, IV, 269).

Harran'da adını taşıyan mescidin kible tarafında inşa edilen zâviyesinde irşad faaliyetinde bulunan Hayât b. Kays bölgenin en çok saygı gösterilen şeyhi haline gelmiş ve çevresinde birçok mürid toplanmıştı. 581 Cemâziyelevvelinde (Ağustos 1185) vefat eden şeyhin türbesini ziyaret ve onunla teberrük etme geleneği günümüze kadar devam etmiştir.

Şeyh Hayât'ın türbesi Harran'ın batısında ve surların dışında bulunmaktadır. İbn Cübeyr, Harran'ı ziyaret ettiği zaman burada bir mescid ve zâviye ile şeyhin oturduğu bir ev bulunduğunu söyler. Oğlu Ömer'in 592'de (1196) yaptırdığı türbenin kitabesi M. van Berchem ve Rice gibi şarkiyatçılar tarafından yayımlanmıştır.

İbnü'l-İmâd'ın "ulu şeyh" ve "ünlü velî" diye tanıttığı (*Şezerât*, IV, 269) Şeyh Hayât'a göre temkinli bir sūfînin sahip olduğu mârifet onun dindarlığını gölgelemez. Samimi bir mürid gevşeklik ve bıkmılık göstermeden zikre devam eder.

Gönlünde Allah korkusunun yer etmesini ve keşf ehlinin hallerini temaşa etmeyi isteyenler helâl yemelidir. Yedikleri lokmaya dikkat etmeyenler vuslattan ve melekütu temaşadan mahrum kalmışlardır. Şeyh Hayât, ibadete vesile olması gereken zühdün geçim yolu haline getirilmesini ısrarla tavsiye ederdi (Şa'rânî, I, 132).

Kaynaklarda Şeyh Hayât güler yüzlü, yumuşak huylu, cömert, gece ibadetine düşkün, inzivayı seven bir velî olarak tanıtılır. Ebû'l-Hasan el-Kureşî, Şeyh Hayât'ın Ma'rûf-i Kerhî, Abdülkâdir-i Geylânî ve Akil el-Menbicî gibi ölümünden sonra da tasarruf sahibi olan dört velîden biri olduğunu söyler (*a.g.e.*, I, 132). Harran halkı bugün bile yağmur duasına çıktığı zaman onu vesile ederek Allah'tan rahmet istemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 220; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 181-182; a.mlf., *el-İber*, III, 81; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 430; Câmi, *Nefehât*, s. 535; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 132; Münâvî, *el-Kevâkıb*, II, 95; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 269; Muhammed b. Ali Bihbihân, *Hayrâtiyye*, Kum 1412, s. 388; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 410; Ramazan Şeşen, *Harran Tarihi*, Ankara 1993, s. 22, 43.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

HARRÂNİLER

Milâttan önce III. binyıldan milâttan sonra XIII. yüzyıl ortalarına kadar varlıklarını sürdüren Harranlı putperestler.

Yerleşim merkezleri olan Harran'a nisbetle komşularının Harrânîler adını verdiği topluluk İslâmî kaynaklarda bu isimle, ayrıca Harnânîler ve Harbânîler şeklinde zikredilmiş, Kesdânîler (Kasdeliler), Keldânîler ve Nabatîler olarak da anılmıştır. Halife Me'mûn'dan sonraki döneme ait kaynaklarda Harranlı Sâbiiler şeklinde bir adlandırma daha görülmekle birlikte Bîrûnî, İbnü'n-Nedîm, Hamza el-İsfahânî ve Ebû Abdullah Muhammed el-Hârizmî gibi müelliflerin belirttikleri gibi Me'mûn dönemi öncesindeki Harrânîler'in Sâbiî adıyla bir ilgisi yoktur.

İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'inde verdiği ayrıntılı bilgilere göre Me'mûn, 830'da Bizans'a karşı çıktığı hayatının son seferi sırasında Harran'a uğradığı zaman kendisini karşılayanlar arasında özel giysileri ve saç tipleriyle dikkat çeken paganist Harrânîler de vardı. Me'mûn onlara kim olduklarını sorunca, cizye hukukuna tâbi